

УДК 330.341.42

К. Я. КИРИЧЕНКО

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЗА СУЧASНИХ УМОВ

Розглянуто основні тенденції структурних зрушень в економіці України, проаналізовано їх наслідки і визначено основні напрями вдосконалення структурної політики держави.

The basic economic trends of structural changes are considered Ukraine, their consequences are analyzed and basic directions of improvement of structural policy of the state are certain.

Ключові слова: структурні зміни економіки, структурна політика, структура експорту, структура імпорту.

Криза світової економіки 2008 – 2010 рр. ще більше загострила глибинні проблеми української економіки, котрі в умовах посилення процесів міжнародної глобалізації та кооперації не тільки не знайшли свого розв’язання, а й стали каменем спотикання на шляху становлення України на міжнародній арені як сильного гравця. Кризові явища підкреслили вразливість національної економіки та вкотре засвідчили критичну необхідність структурних реформ. Президент України В. Ющенко у щорічному посланні до Верховної Ради України 2009 р. зауважив: “... основна причина економічної кризи в Україні ... в неспроможності держави упродовж багатьох років провести базові необхідні структурні, перш за все, економічні і соціальні реформи” [16]. З огляду на це необхідність структурних зрушень в економіці України є надзвичайно важливою, а досягнення ефективності цих процесів неможливе без інтенсивного втручання держави.

Дослідженню проблеми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на базі формування раціональної структури присвячено роботи таких вітчизняних науковців: В. Гейця, Я. Жаліло, Ю. Кіндзерського, Д. Клюшина, О. Оніщенко, В. Попової, Ю. Рубан, А. Чухно, Т. Шинкаренко [1; 4; 7; 8; 13] та ін. До основних чинників, під дією яких формується сучасна структура української економіки, на думку більшості науковців, належать такі:

- відкритість національної економіки та її залежність від зовнішньої кон’юнктури;
- обмеженість місткості внутрішнього ринку на фоні експортної моделі економічного зростання;
- збереження високого рівня ресурсо- та енергоємності виробництва й низької платоспроможності вітчизняних підприємств;
- повільніша порівняно з іншими країнами модернізація виробничої (технологічної) бази, її точковий характер;

- низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції. До того ж держава, як правило, підтримує лише ті експортоорієнтовані галузі, які можуть на даний час витримати конкуренцію на ринках;
- успадкування від СРСР спотвореної економічної структури;
- неналежне фінансування освіти та наукової сфери.

Посилення складності економічних зв'язків в умовах ринку, обмеженість ресурсів при одночасній вимозі щодо максимально можливого задоволення потреб суспільства, розвиток інтеграції та міжнародної кооперації на фоні прогресуючого науково-технологічного розвитку вимагають більш глибокого ставлення до пропорцій суспільного виробництва та використання структурних факторів для прискорення економічного зростання України, чим і обумовлена актуальність тематики дослідження.

Метою дослідження є узагальнення тенденцій структурних змін в економіці України, аналіз їх позитивних і негативних наслідків, визначення основних напрямів раціоналізації структури національної економіки.

Визначальним фактором ефективного функціонування економічної системи є оптимальний варіант її структури, що проявляється в системі відповідних пропорцій. Досягнення оптимальної пропорційності передбачає визначення кількісних параметрів потреб, що складають зміст економічних інтересів в їх ієрархічній системі. Економічний інтерес являє собою сукупність тих економічних відносин, у межах яких реалізуються економічні потреби, що забезпечують, як правило, розширене відтворення суб'єкта-носія інтересу.

Кількісна визначеність економічних потреб дає можливість впливати на їх співвідношення і робить процес регулювання економіки таким, який може забезпечити оптимальний варіант реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів економічної системи. Оптимальність варіantu реалізації інтересів визначається об'єктивно обумовленою метою, яка закріплюється політичним рішенням, а матеріальну основу її здійснення складає загальний рівень розвитку продуктивних сил країни [10].

Слід звернути увагу, що розуміння структурної політики в Україні поки не набуло того значення, яке прийняте в багатьох розвинених країнах. Частина вітчизняних дослідників розглядають її переважно в галузевому контексті, а саме у зміні співвідношень між окремими галузями економіки. Інша частина схиляється до сприйняття структурної політики в її західному варіанті – інституціональному, тобто в розрізі реформування власності, земельних відносин, організації державного управління, підтримці малого і середнього бізнесу тощо. Відсутність такої єдності в розумінні структурної політики також розділяє дослідників на тих, хто вважає її частиною певного виду політики (промислової, аграрної та ін.), оскільки остання змінює співвідношення між галузями, і тих, хто розглядає її як самостійний напрям політики, що трансформує основні інститути суспільства [11, с. 74].

У сучасних умовах, коли співвідношення макроекономічного регулювання і ринку дає змогу ефективно поєднати ринкові та безпосередньо-суспільні способи господарювання, необхідно, з одного боку, оптимально реалізувати суспільні економічні інтереси, а з іншого – знайти оптимальні межі реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів економічної системи. У такому випадку в ієрархічній системі

економічних інтересів виникає і завжди відтворюється свого роду мультиплікаційний ефект, що передбачає оптимальні межі реалізації конкретних інтересів, коли, наприклад, національні інтереси не можуть бути реалізовані в оптимальних межах без такої ж реалізації галузевих інтересів тощо. Без такого підходу в сучасних умовах господарювання, коли Україна поступово виходить з кризи, не можна в стислий час досягти оптимально ефективних результатів функціонування національної економіки [10].

Секторальна структура національних економік є узагальненою характеристикою якісного рівня розвитку економічної системи в цілому. Саме тому пропорції національних економік за умов глобалізації економічного простору є постійним об'єктом моніторингу міжнародних установ, при цьому відомості щодо української економіки відсутні в більшості з аналітичних і довідкових матеріалів відносно макропропорцій національних економік.

Наведені в таблиці 1 дані стосовно структурних змін, які відбулися у світовій економіці в розрізі трьох основних секторів за 1991 – 2003 рр. вказують на те, що основними загальносвітовими тенденціями макроструктурних зрушень є стало скорочення в виробництві ВВП частки аграрного сегмента економіки та зростання частки послуг.

Таблиця 1
Структура валової доданої вартості в розрізі трьох секторів, %

<i>Групи країн за рівнем доходу на душу населення</i>	<i>Рік</i>	<i>Сільське, рибне та лісове господарство</i>	<i>Індустрія</i>	<i>Послуги</i>
<i>Низький дохід</i>	1990	32	26	41
	2003	24	27	49
<i>Середній дохід</i>	1990	15	39	46
	2003	10	36	54
<i>Високий дохід</i>	1990	3	33	65
	2003	2	27	71
<i>Єврозона</i>	1990	4	34	62
	2003	2	28	70
<i>Україна</i>	1990	26	45	30
	2003	12	34	54
	2008	8	31	61

У цьому ж напрямі відбувається і зміна пропорцій української економіки, де протягом 1991 – 2008 рр. частка сільського господарства у структурі ВВП скоротилася більш ніж втричі (з 26 % у 1990 р. до 8 % у 2008 р.), а питома вага сфери послуг зросла відповідно з 30 до 61 % [12]. Проте з розширенням сфери послуг не відбувається відповідних якісних змін у базових галузях, зокрема, промисловості. Не приділяється належної уваги розвитку тих послуг, які сприяють якісному вдосконаленню виробництва.

Структурування української економіки є більш повільним і менш ефективним, ніж в успішних трансформаційних країнах, в яких частка первинного сектора скоротилася: майже втрічі в Польщі (з 8 до 3 %), близько як в 4 рази в Угорщині (з 15 до 4 %) та Литві (з 27 до 7 %).

Враховуючи природно-кліматичні особливості України, скорочення частки аграрного сектора економіки повинно носити відносний характер і відбуватися на тлі збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок випереджального розвитку інших секторів, насамперед високотехнологічної промисловості, соціально орієнтованих видів економічної діяльності, а також фінансових і ділових послуг.

Проблема створення ефективної галузевої структури економіки різко постала перед Україною після розпаду Радянського Союзу. Україна “... будучи підсистемою єдиного народногосподарського комплексу колишнього ССР, не мала власної економічної системи та виробляла лише 20 % кінцевого продукту” [4, с. 6]. Успадкована неефективна галузева структура не забезпечувала нормальне функціонування економіки, не говорячи вже про прогресивність економічної структури.

У 2000 р. Україна ввійшла як держава з експортно-сировиною моделлю економіки з високим рівнем залежності від зовнішньої кон'юнктури. Але втрата зовнішніх ринків унаслідок різкого падіння попиту на експортну продукцію українських товаровиробників 2005 р. зумовила і певні зрушення структури ВВП. У цей час на фоні зростання рівня реальної заробітної плати та кредитного бума, відбувається підвищення ролі внутрішнього попиту, активізується інвестиційна діяльність. Така тенденція збереглася до 2008 р.

Аналіз динаміки ВВП та зміни його структури за видами економічної діяльності протягом 2001 – 2009 рр. у фактичних цінах у цілому вказує на відносно стабільне зростання економіки (табл. 2).

Середньорічний приріст ВВП у 2001 – 2008 рр. мав порівняно стійку тенденцію зростання, із певним скороченням лише в 2005-2006 рр. і 2008 р. [3; 6].

Відносно галузей, що виробляють товари, можна констатувати схожість тенденцій приросту галузевого продукту із сукупним показником динаміки ВВП. Роком досить істотного зниження темпів приросту став 2006 р. (на 5,6 %), а збільшення 2007 р. (10,1 %). Приріст величини продукту галузей, що надають послуги, найбільш суттєво знизився в 2004 р. (на 3,7 %), а зріс у 2007 р. (9 %). На відміну від галузей, що виробляють товари, у 2008 р. приріст продукту галузей, що надають послуги, мав позитивну динаміку й збільшився на 4 % порівняно з попереднім роком.

Водночас власні розрахунки вищевказаних показників для заданого періоду в постійних цінах 2007 р. засвідчили, що економічне зростання мало нестійкий характер. Це підтверджують і дані міжнародних експертів [14] (рис. 1). Так, галузі, які виробляють товари, мали середньорічні темпи економічного зростання за 2001 – 2004 рр. на рівні 4,4 %. Зокрема 2002 – 2004 рр. можна назвати роками розширення торгівлі, будівництва та обробної промисловості. Промислове виробництво зросло за рахунок розширення машинобудування та металургії. Ключовим фактором позитивних економічних тенденцій стало зростання припливу іноземного капіталу. Але в 2005 р. тенденція різко змінилася і відбулося скорочення приросту на 14 % порівняно з 2004 р.

Таблиця 2

Темпи приросту ВВП за галузями економіки до попереднього року,
%, 2001=100%

Галузі		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Галузі, що виробляють товари	Промисловість	111,7	117,8	122,3	134,7	125,1	132,2	130,5
	Сільське господарство	100,0	98,8	128,2	108,8	101,1	115,6	135,6
	Будівництво	105,0	134,2	140,9	113,2	129,3	143,9	114,1
Разом		107,4	113,4	125,5	125,6	120,0	130,1	129,6
Галузі, які надають послуги	Транспорт та зв'язок	111,9	127,5	121,7	111,1	118,2	125,0	130,2
	Торгівля та громадське харчування	109,7	128,6	129,8	136,5	122,4	138,8	136,7
	Освіта	121,5	127,4	117,9	128,5	125,7	125,4	145,2
	Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	122,5	124,1	119,9	127,5	126,9	127,2	127,3
	Разом	113,5	127,5	123,8	124,7	121,9	130,9	134,9
ВВП		110,6	118,4	129,1	127,9	123,3	132,5	131,8

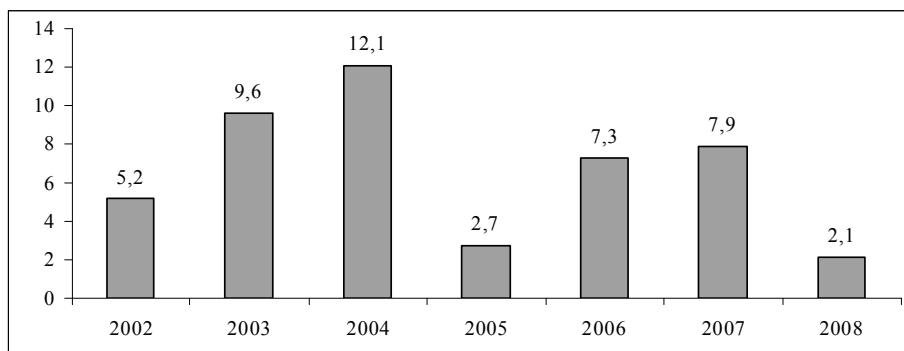

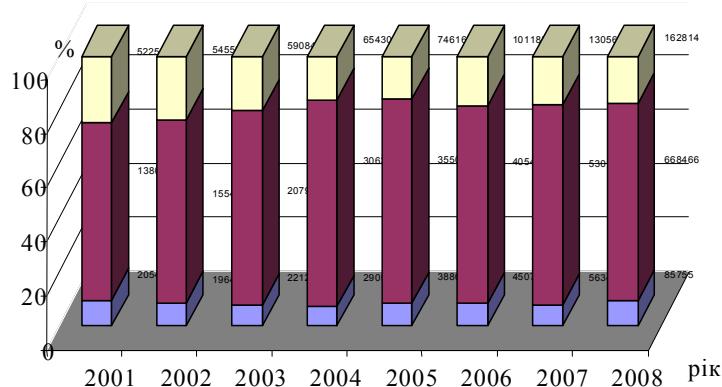
Рис. 1. Темпи зростання реального ВВП в Україні, %

Найбільше падіння темпів економічного зростання мали обробна промисловість та будівництво. Наступного року можемо констатувати пожвавлення економіки в цілому та галузей, що виробляють товари, зокрема в тих, де приріст порівняно з попереднім роком становив 7,3 %. Але вже в 2007 р. перші прояви кризових явищ дали про себе знати. У 2008 р. відбулося падіння приросту ВВП на 6,3 %.

Розвиток цього блоку галузей, що надають послуги, більш неоднорідний, ніж у галузях, що виробляють товари. Різке збільшення їх темпів зростання відбулося в 2001 – 2003 рр., і різко сповільнілися у наступних роках.

Значні коливання темпів зростання більшості видів діяльності мали в своїй основі, на нашу думку, превалюючий вплив зовнішніх чинників, тоді як внутрішні чинники так і не стали основою формування стійкого економічного розвитку.

У цілому галузі, що виробляють товари, залишаються визначальними в економічному зростанні України. Основною рушійною складовою такого зростання є промисловість, ефективне функціонування та оптимальна структура якої багато в чому визначає його вектор. Беручи до уваги той факт, що державною програмою розвитку промисловості на 2003 – 2011 рр. передбачено формування ефективної структури промислового виробництва з підвищеннем питомої ваги наукомістких галузей з виробництва продукції поглибленої переробки та кінцевого споживання з високою часткою доданої вартості [2], вважаємо за доцільне більш детально розглянути структуру товарної продукції промисловості (рис. 2).

□ Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води

■ Переробна промисловість

■ Добувна промисловість

Рис. 2. Структура товарної продукції промисловості, %

Простежується пожвавлення й зростання виробництва у сфері промисловості, що пов’язано з більш виваженою та системною промисловою політикою держави. Найбільша частка реалізованої промислової продукції припадає на переробну галузь промисловості: від 65,5 % у 2001 р. до 72,9 % у 2008 р. По-іншому виглядає ситуація в добувній промисловості і виробництві та розподілі електроенергії, газу та води, що становили 9,4 і 17,8 % відповідно станом на 2008 р. [12]. Зміна питомої ваги цих галузей у загальному обсягу реалізованої промислової продукції відбувалася досить неоднорідно.

Переробна галузь промисловості лишається провідною. Але, наскільки це позитивна тенденція, не можна стверджувати однозначно. Оскільки на це, перш за

все, впливає ступінь раціональності структури переробної галузі. Під раціональною структурою переробної галузі маємо на увазі перевагу у структурі тих виробництв, що на виході дають готову продукцію та науковому продукцію. На рис. 3 показано темпи нарощування обсягів реалізованої продукції переробної галузі за видами економічної діяльності.

Провідними галузями промисловості залишаються металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, машинобудування та виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Якщо перші дві зазначені галузі мають тенденцію до збільшення своєї питомої ваги у структурі продукції переробної промисловості, то виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів втрачає позиції. Неоднозначно лишається ситуація в машинобудуванні. З одного боку, його питома вага збільшується, але відбувається це лише за рахунок виробництва транспортних засобів та устаткування, в той час, як такі важливі суміжні галузі, як виробництво машин та устаткування й виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування стабільно продовжують втрачати свою вагу. Це можна пояснити нарощуванням механічного складання автомобілів із вироблених і завезених ззовні машкомплектів, а не виробництвом транспортних засобів й устаткування як такого.

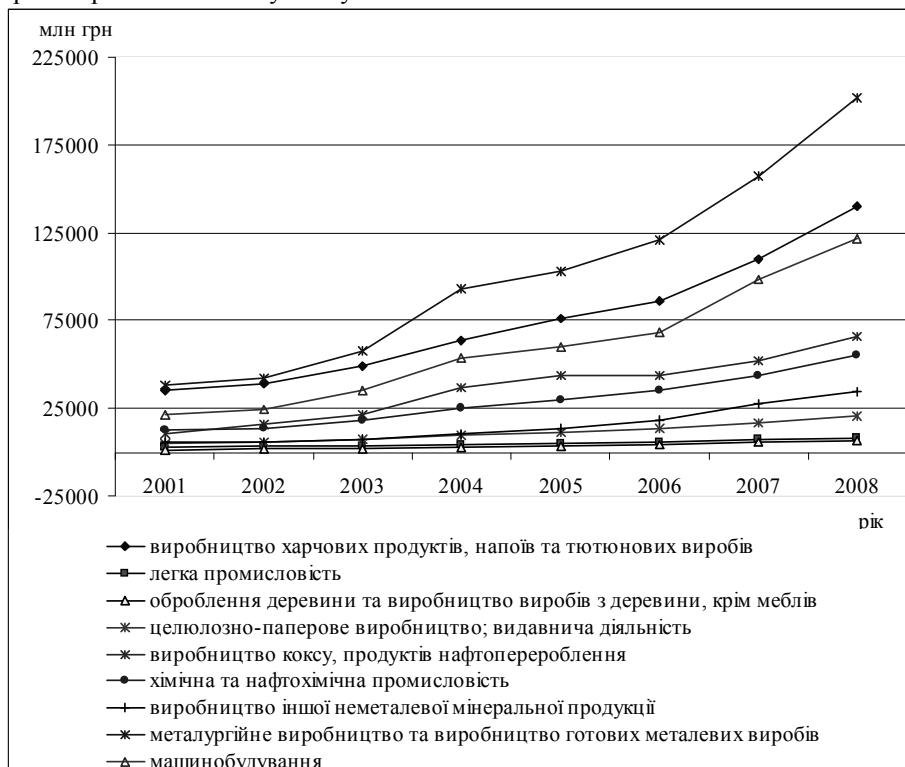

Рис. 3. Темпи нарощування товарної продукції переробної галузі за видами економічної діяльності

Це означає скорочення можливостей оновлення діючого виробництва за рахунок власного устаткування, крім того, не відбувається нарощення випуску високотехнологічної промисловості. Частка хімічної та нафтохімічної промисловості також децпо знижується, причому відбувається це, в першу чергу, за рахунок хімічного виробництва, а виробництво гумових і пластмасових виробів поступово збільшується. Позитивна динаміка простежується у виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення.

Як бачимо, упродовж зазначеного періоду в промисловому виробництві не відбулося якісних перетворень, навпаки, відбулося закріплення сировинної орієнтації вітчизняної промисловості. Так, Україна протягом 2001 – 2007 рр. знаходилася серед лідерів за темпами середньорічного зростання промислового виробництва. Але це зростання, в основному, відбувалося на морально застарілих та технічно відсталих потужностях радянських часів. Проблема оновлення виробничої бази залишається невирішеною.

Структурні зміни, які відбулися в окремих видах промислової діяльності, відповідають порушенням рівноваги першого порядку – зрушенню у виробництві окремих видів продуктів під впливом зміни попиту і пропозиції на них, що виникають через ціновий фактор [8]. Але поверхневість зазначених змін вказує на те, що глибокі завдання І та ІІ етапів, задекларовані державною програмою розвитку промисловості на 2003 – 2011 рр. так і не були виконані. Більше того, подальше дотримання стратегії, яка використовує фактори сировинного ринку, не є ефективним.

Удосконалення галузевої структури промислового виробництва є нагальною потребою, для вирішення якої слід подолати низку деструктивних явищ:

- незадовільний рівень науково-дослідних розробок та їх фінансування;
- формування національної інноваційної системи;
- значний вплив зовнішнього попиту на виробництво низькотехнологічної продукції;
- нерозвиненість промислової інфраструктури;
- незахищеність внутрішнього ринку на фоні відкритості національної економіки;
- відсутність належного рівня консолідації влади, бізнесу та суспільства [Там же].

Внутрішній попит відіграє все більшу роль в економічному зростанні України. Разом з тим, вітчизняні підприємства виявилися неспроможними задовольнити його, зокрема на високоякісну продукцію. Сировинна спрямованість вітчизняного виробництва, попит на сировину та продукцію первинної обробки на зовнішніх ринках, постійна підтримка державою галузей гірничого та металургійного комплексу без одночасної його модернізації та зниження енергоемності виробництва, унеможливили якісні перетворення промисловості. Наслідком виявилося різке погіршення сальдо торговельного балансу [19].

Лідерами в товарній структурі експорту залишається продукція чорної та кольорової металургії, машини та устаткування, транспортні засоби, прилади, продовольчі товари та сировина для їх виробництва, причому їх частка в загальному обсязі продовжує зростати. Такі зрушенння є результатом збільшення з боку ЄС імпортних квот для української металургії та отримання Україною дозволу здійснювати експорт до ЄС рибної, молочної продукції та яєць. Особливо відчутне зростання частки продовольчих товарів і сировини для їх виробництва відбулося в 2008 р. завдяки високому врожаю [13].

Товарна структура експорту вирізняється переважанням низькотехнологічної продукції, має виражену сировинну орієнтацію. Безумовно, на етапі становлення ринкових відносин ключовою умовою присутності України на світовому ринку було не те, що ми можемо запропонувати, а те, що в нас хочуть купити. Попитом користувалися переважно руди, чорні метали, кокс, мінеральні добрива, енергосировинні матеріали і напівфабрикати. Енергосировинний ухил став візитною карткою української промисловості. Але вже протягом другого десятиліття ми не спроможні змінити ситуацію, забезпеченість мінерально-сировинними ресурсами й дотепер визначає конкурентні позиції вітчизняної економіки у світовому поділі праці. Криза світової економіки, що почалася в 2008 р., зумовила низький зовнішній попит і відповідно позначилася на обсягах і структурі експорту.

Товарна структура імпорту протягом указаного періоду свідчить, що в цілому тут також не відбувається суттєвих змін. Незмінно високими залишаються обсяги імпорту машин та устаткування, транспортних засобів, приладів (близько 30 % від загального обсягу), мінеральних продуктів (27 %), продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (15 %). Привертає увагу висока питома вага продукції машинобудування. Попри збільшення частки цієї продукції в експорті, такі значні обсяги ввезених виробів підтримуються за рахунок їх значно вищої якості. Чорні й кольорові метали, що превалують у структурі експорту, у структурі імпорту займають четверту позицію (близько 8 % загального обсягу). Постійне зростання імпорту цієї традиційної для України групи товарів може привести до послаблення позицій на внутрішньому ринку вітчизняними підприємствами на користь іноземних компаній. Продовольчі товари та сировина для їх виробництва займають близько 8 % у загальному обсязі. Попит вітчизняного ринку на імпорт харчових продуктів невисокий, оскільки задовольняється за рахунок власного виробництва.

У цілому аналіз структури експорту та імпорту показав, що в експорті все ще значною залишається частка сировинної продукції, позитивним є досить високий показник питомої ваги машин, устаткування, транспортних засобів, приладів. Але відчутних зрушень у бік збільшення частки експорту науковою продукції не відбувається – імпорт такої продукції залишається домінуючим. Зберігання значного відриву чорних й кольорових металів та виробів з них від інших товарних груп засвідчує викривлення структури експорту. У імпорті ж переважає одразу кілька товарних груп. Останнє є свідченням тенденції незмінно високої імпортної залежності внутрішнього споживання як добувних, так і обробних галузей.

Аналізуючи процеси структурних змін української економіки, їх тенденції та наслідки, можемо висновувати, що відбувається подальше консервування структури економіки; переважають тенденції екстенсивного нарощування економічного потенціалу (збереження традиційних чинників); відсутні глибокі структурні реформи, що базуються на знаннях і передових технологіях; відкритість національної економіки вимагає негайних реформ задля її адаптації на міжнародному ринку; внутрішня політична криза спровокує деструктивний вплив на формування виваженої економічної і структурної політики держави; існує нагальна проблема приведення організаційного устрою вітчизняної економіки у відповідність до світових тенденцій. Не можна забувати, що світова економічна

система постійно трансформується, поглиблюється економічна інтеграція на регіональному та міжнародному рівнях, і ці процеси не можуть не враховуватися при формуванні структурної політики держави.

Важко переоцінити роль експорту у формуванні економічної динаміки нашої держави. Саме тому вже у найближчий час він має стати чинником структурної перебудови. Але відбувається це повинно в тісному зв'язку підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, що, беззаперечно, неможливо без координації інноваційного розвитку.

Якісним показником рівня конкурентоспроможності країни виступає питома вага сировини в загальному обсязі експортованої продукції. Частка такої продукції протягом 2004 – 2008 рр. у вартісному вимірі становила в середньому 62,7 % від загального обсягу експорту України. Цей факт свідчить про низькотехнологічну структуру експорту та її збереження протягом тривалого часу.

Світова практика засвідчує, що підґрунтам зростання ВВП у провідних країнах є впровадження передових технологій. За даними Світового Банку, 84,4 % експорту високих технологій припадає на країни з високим рівнем доходу, 0,6 % – на країни з низьким і середнім доходом, частка України менша – 0,01 % [5; 8]. У сучасній економіці інноваційний чинник стає вирішальною умовою її стійкого розвитку та зміцнення конкурентоспроможності. Тож національна економічна політика, зокрема її структурна складова, має проводитись з урахуванням інноваційного чинника та можливості інноваційної сфери в подоланні структурних диспропорцій. Передумови для цього є. В Україні ще зберігається науковий і виробничий потенціал ключових технологій – авіаційних, ракетно-космічних, інформаційних, оптических і конструкційних матеріалів, тощо.

Проведений аналіз окреслив напрям подальшого наукового пошуку: взаємозв'язку між певним етапом розвитку економіки, моделлю структурної політики держави і набором методів та інструментів її реалізації.

Література:

1. Геец В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геец // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 23–53.
2. Державна програма розвитку промисловості на 2003 – 2011 pp. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>
3. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2001 – 2008 pp. : [статист. зб.]. – Держкомстат України. – 2009. – 72 с.
4. Кіндзерський Ю. Інституціональні аспекти відтворення у контексті структурних трансформацій / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 4–13.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2007 році : [статист. зб.]. – Держкомстат України. – 2007. – 212 с.
6. Національні рахунки України за 2007 рік : [статист. зб.]. – Держкомстат України. – 2009. – 380 с.
7. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України: джерела

формування та соціальні наслідки / В. Попова // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 4–13.

8. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Ю. В. Кіндзерський, М. М. Якубовський, І. О. Галиця та ін.] ; за ред. к.е.н. Ю. В. Кіндзерського ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 928 с.

9. Платіжний баланс і зовнішній борг України. II квартал 2009 року : [щокварт. аналіт.-статист. вид. НБУ]. – 2009. – 98 с.

10. Сивоконь В. О. Оптимізація інтересів державного регулювання економіки / В. О. Сивоконь, Н. В. Статівка // Зб. наук. пр. УАДУ ; за заг. ред. Г. І. Мостового : у 6-ти ч. – Х., 2001. – Ч. 1. – С. 82–84.

11. Статівка Н. В. Гармонізація інтересів суб'єктів економічного простору в процесі державного регулювання економіки / Н. В. Статівка // Державне будівництво. – 2008. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kharkov.ua>

12. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України. – 2009. – 648 с.

13. Україна в 2005 – 2009 pp.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : [монографія] / за ред. к.т.н., засłużеного журналіста України Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД ПП “Санспарель”, 2009. – 638 с.

14. Україна. Економічний огляд. – Режим доступу : www.worldbank.org.ua

15. Шинкаренко Т. П. Структурні зрушення в економіці України / Т. П. Шинкаренко // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 4. – С. 77–92.

16. Щорічне послання Президента України Віктора Ющенка “Про внутрішнє і зовнішнє становище України”. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/13362.htm>

Надійшла до редколегії 16.04.2010 р.